

Penkiasdešimt dokumentų restauravi- mo metų: Vilniaus universiteto bibliotekos Restauravimo skyriaus archyvo medžiaga

Ieva Rusteikaitė

Vilniaus universiteto bibliotekos Dokumentinio paveldo išsaugojimo skyrius

Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius

ieva.rusteikaite@mb.vu.lt

———— Švenčiant Vilniaus universiteto bibliotekos Restauravimo skyriaus penkiasdešimties metų sukaktį, šia proga siūloma kritiškai pažvelgti į Restauravimo skyriaus archyvą. Straipsnyje pristatomi šio archyvo, aprėpiančio 1968–2017 m., tvarkymo darbai. Be to, siūloma susipažinti su jame sukaup-
tų Restauravimo skyriuje atliktų restauravimo darbų dokumentacijomis, jų struktūros raida, turiniu ir taikytų restauravimo metodikų tendencijomis. Atsižvelgus į istorinį kontekstą, pateikiami pirmieji šių tendencijų vertinimo bandymai ir galimos hipotezės.

Reikšminiai žodžiai: dokumentų restauravimas, restauravimo istorija, restauravimo metodika, Vilniaus universiteto biblioteka, sovietmetis, paveldosauga.

2018 m. sukako lygiai penkiasdešimt metų nuo tos dienos, kai po kelių gaisrų, vadovaujant Jurgiui Tornau, Vilniaus universiteto bibliotekoje (toliau – VUB) įsteigtos pirmosios restauravimo dirbtuvės Lietuvos bibliotekose. Šis Restauravimo skyrius (toliau – RS) gyvavo be pertrūkio ir drauge su anksčiau įsteigtu tuometiniu Dailės kūrinių restauravimo centru (dabar – Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras), kuriame taip pat veikė grafikos restauravimo sektorius, be jokios abejonės, tapo savotiškos lietuviškos dokumentų restauravimo mokyklos ištakomis.

Būtent VUB RS dirbtuvėse praktinio darbo metu išugdyti restauratoriai pamažu perėjo į kitas didžiųjų Lietuvos bibliotekų restauravimo dirbtuves ir taip tęsė bei formavo Lietuvos dokumentų restauravimo tradiciją. Simboliška ir tai, kad būtent tais pačiais 2018 m., reorganizavus universiteto ir jo padalinių struktūrą, RS išplėtė savo veiklą pradėjęs bibliotekos dokumentų skaitmeninimo darbus ir tapo Dokumentinio paveldo išsaugojimo skyriumi.

Solidi RS istorija skatina nuoširdžiai pasidžiaugti ilgamete patirtimi. Tačiau tikrasis brandos ženklas būtų pamėginti ją savikritiškai įvertinti. Iki šiol istoriniai Lietuvos paveldotvarkos tyrimai, su negausiomis išimtimis, ilgą laiką buvo itin sutelkti į nekilnojamojo paveldo vertybių restauravimo raidą¹. Be to, tik taip galima aiškiai suvokti problemų, su kuriomis šiandien susiduria bibliotekos, archyvai ir daugelis Lietuvos dokumentų restauratorių, ištakas.

Šio straipsnio tikslas yra pristatyti pirmuosius VUB RS archyvo, aprėpiančio 1968–2017 m. laikotarpį, tvarkymo rezultatus ir parodyti tokiuose archyvuose sukauptą istorinę vertę įgyjančių šaltinių potencialą. Todėl išsikelti šie uždaviniai:

- trumpai pristatyti pagrindines dokumentų restauravimo problemas Lietuvoje ir panagrinėti VUB RS archyvo aktualumą šiame kontekste;
- aptarti ir apibendrinti pradėto VUB RS archyvo tyrimo medžiagą;
- apžvelgti XX a. 7 deš. – XXI a. 1 deš. restauravimo dokumentacijų ypatumus;

¹ Žr. Salvijus Kulevičius, „Antrasis pilių gyvenimas: istorinių pilių atmintis ir rekonstravimas modernioje Lietuvoje“, in: *Acta Humanitarica Universitatis Saulensis*, 2013, t. 16, p. 183–205; Rasa Čepaitienė, *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje*, Vilnius: LII, 2005.

- aptarti bendruosius tuo metu taikytų restauravimo metodikų bruožus.

Dokumentų restauravimo mokykla Lietuvoje

Kalbant apie Lietuvos dokumentų restauravimo mokyklą, terminą „mokykla“ vartojame plačiau ir, deja, ne institucine prasme. Dauguma Lietuvos dokumentų restauratorių profesinius įgūdžius įgijo praktinio darbo metu, dalyvaudami tokioje neformalioje ugdymo struktūroje, kurioje nepatyrusiam ar mažiau patyrusiam restauratoriaus darbui vadovauja labiau patyręs arba restauratorius ekspertas, o stažuocių metu įgyjama papildomų įgūdžių.

1968 m. VUB įkūrus RS, tarp būsimų darbuotojų nebūta net ir labiau patyrusių. Juos aktyviai siekta apmokyti organizuojant stažuotes kitose SSRS šalių institucijų dirbtuvėse. Be to, jauniems darbuotojams buvo surengti mokymai, daugeliu klausimų konsultavo Dailės kūrinių restauravimo centro specialistė Gražina Drėmaitė. Vėliau, įgiję patirties, norintieji galėjo atestuotis Maskvoje ir taip įgyti oficialiai pripažintą kvalifikaciją. Galiausiai vis daugiau patirties įgyjantiems restauratoriams imta siūlyti globoti iš įvairių sričių ateinančius būsimus restauratorius ir juos ugdyti neformalioju būdu. Taigi VUB RS vienu metu dirbo daugiau nei 30 žmonių, o per visą skyriaus istoriją iki šių dienų daugiau nei 85 restauratoriai, chemikai, knygrišiai.

Pamažu atsirado daugiau dokumentų restauravimo centrų. Naujų dirbtuvių kūrime dalyvaujant iš VUB RS atėjusiems entuziastams, atsirado galimybė patobulinti darbo organizavimo priemones. Taip buvo įkurtos dabartinės Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (1975), Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (1979) bei Lietuvos centrinio archyvo (1995) dokumentų restauravimo dirbtuvės.

Jei profesionalus visų sričių restauratorių rengimas Lietuvoje nuo pat pradžių patyrė įvairių sunkumų², galima sakyti, kad dokumentų restauravimo specialistų ugdymo situacija yra dar sudėtingesnė. Pirmą ir vienintelį kartą Lietuvos istorijoje 1995–2000 m. parengus tris dokumentų restauratorių laidas sistemingų studijų būdu, per likusius 18 metų ši studijų kryptis niekuomet nebeatgaivinta. Atrodytų, kad tokios profesijos pasirinkimą lemia veikiau stichiškai susiklosčiusios aplinkybės nei sisteminga

² Arūnas Puškorius, Darius Verseckas, „Lietuvos muziejų rinkinių konservavimas ir restauravimas 2003–2011 m.“, in: *Acta Museologica Lithuanica*, Vilnius, 2013, Nr. 1, p. 216–220.

profesionalų rengimo strategija. Neturint tokių studijų, o akademinę veiklą sutelkus daugiausia ties chemijos mokslais³, Lietuvoje labai trūksta bendrosios dokumentų restauratorių *agoras*, kurioje būtų galima analitiškai ir konstruktyviai aptarinėti platesnes problemas⁴. Tokia dialogo erdvė ne tik užtikrintų aukštos profesionalų kompetencijos palaikymą, bet ir leistų bendram tikslui suvienyti iki šiol gana išsiskaidžiusias dirbtuves, palaikyti nuolatinius ryšius su užsienio specialistais, išlaikyti pagreitį, einant koją kojon su naujausiomis tendencijomis Vakaruose. Nors ši specialybė yra itin orientuota į praktinį darbą, restauratoriai, norintys ir gebantys gilintis į teorines, istorines, etines kultūros vertybių apsaugos temas, labai prisidėtų ir praturtintų šiokios tokios vietinės restauravimo filosofijos, taigi ir mokyklos, svariąją to žodžio prasme, kūrimą.

Aptarus tokį kontekstą, suprantama, kad iki šiol dar nėra atlikta jokia sisteminga ir konceptuali VUB RS ar kurios nors kitos dokumentų restauravimu užsiimančios institucijos darbų apžvalga⁵, leidžianti kritiškai įvertinti dokumentų restauravimą. VUB RS archyvo tyrimas yra aktualus, precedento neturintis ir teigiamas postūmis šia linkme.

3 Pagrindiniais akademinio lygio tyrėjais Lietuvoje išlieka chemikai technologai. Tačiau konservavimas ir restauravimas yra itin tarpdiscipliniška veikla, lygiavertiškai aprėpianti tiek tiksluosius, tiek socialinius, tiek humanitarinius mokslus. Nors VU Komunikacijos fakultete vykdomi knygotyriniai tyrimai, daugybė tiesiogiai dokumentų restauravimą liečiančių istorinių ir technologinių temų yra neplėtos arba neatnaujintos nuo Edmundo Laucevičiaus „Popieriaus istorija“ (1967) ir „Knygų įrišimai“ (1976) laikų. Kelios išimtys galėtų būti: Rima Cicėnienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rankraštinių knygų kultūra (iki XVI a. antrosios pusės)*: Daktaro disertacija, Vilnius, 2011; LMAVB vykdytas projektas *Lietuvos kultūros paveldo tapatumo paieškos XVII a. Vilniaus akademijos spaustuovės knygų įrišuose*, [interaktyvus], 2015, projekto vadovė Gražina Smaliukienė, [žiūrėta 2018-09-19], <http://www.mab.lt/lt/veikla/projektai/1678>.

4 Straipnių, skirtų konkrečių vertybių restauravimui, žinoma, publikuojama moksliniuose periodiniuose leidiniuose (*Acta Museologica Lithuanica*, *Lietuvos kultūros paminklai*, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*), tačiau dokumentų restauravimo temos liečiamos itin retai. Vienas vertingesnių leidinių, Lietuvos nacionalinio muziejaus leista *Restauravimo metodika*, paskutinįkart išėjo prieš 11 metų (2007).

5 Dalia Daukšienė, „25 kūrybinio darbo metai: Higienos ir restauravimo skyriaus veikla“, in: *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, [tęstinis darbų rinkinys], Vilnius, 2001/2002, p. 125–133. Taip pat *Lietuvos kultūros paveldo restauravimo institucijų 50-mečio konferencijos medžiaga*, Vilnius: Savastis, 2000 ir *Lietuvos kultūros paveldo restauravimo institucijų 60-mečio konferencijos medžiaga*, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2010. Dauguma veiklą pristatančių pranešimų atlieka apžvalginę ir pagiriamąją funkciją.

VUB RS archyvas

Ankstyvas VUB RS įkūrimas bei jo svarba leistų manyti, kad šiame archyve esanti medžiaga yra gana unikalus istorinis šaltinis. Apžvelgus šią medžiagą, galima susidaryti gana išsamų dokumentų restauravimo raidos vaizdą: nuo dokumentacijos rengimo ypatumų, sprendimų priėmimo argumentacijos iki medžiagų tipų, jų panaudos ir intervencijos lygio. Turint omenyje bendras visų Lietuvos dokumentų restauravimo dirbtuvių ištakas, tikėtina, kad tyrimas iliustruotų ir kitų centrų situaciją ar bent sukurtų pagrindą jas palyginti.

Šiuo metu RS archyvas saugomas VUB Rankraščių skyriaus saugyklose. Apie 2008 m. medžiaga buvo susisteminta: bylos suregistruotos pagal darbuotojus, sudarytos rodyklės. Vis dėlto pabandžius pasinaudoti sukurta paieškos sistema, iškilo poreikis ją tobulinti: įvesti daugiau paieškos kriterijų, sumažinti pasikartojančią informaciją, suvienodinti formatą. Tai lėmė poreikį peržiūrėti esančią informaciją, susieti pasikartojančius įrašus ir suformuoti tam tikrą archyvo duomenų bazę, leisančią patogiau naudotis jame esančia informacija, ją filtruoti ir klasifikuoti. Be to, atradus įdomios informacijos, nuspręsta dalies dokumentacijų turinį aprašyti išsamiau. Galima išskirti keturis darbo su archyvo medžiaga etapus:

- 1) esamų **pagrindinių įrašų** (1968–2008 m. dirbusių darbuotojų dokumentai) įvedimas į parengtą duomenų bazę;
- 2) **naujų įrašų** (2008–2017 m. dirbusių darbuotojų dokumentai) įvedimas;
- 3) visų šių **įrašų papildymas**;
- 4) įvairių **sąsajų tarp įrašų** kūrimas.

Šių dokumentų registras yra itin svarbus ne tik vedant restauravimo dirbtuvių apskaitą, bet ir vykdant restauruotų darbų stebėseną. Tikimasi, kad archyvo dokumentai bus suskaitmeninti ir idealiu atveju bus sukurta nuorodų sistema, jungianti bibliotekos kataloguose esančius bibliografinius įrašus ir skaitmeninius restauruotų dokumentų aprašus. Taip pat reikėtų nuspręsti, kaip registruoti likusią archyvo medžiagą, kurią sudaro fotonegatyvai ir ataskaitos.

Šaltiniai ir jų interpretavimo galimybės

Nors sovietmečio paveldosauga kritikuotina daugeliu aspektų, reikia pripažinti, kad apčiuopiama Lietuvos paveldosaugos ir paveldotvarkos sistema buvo sukurta būtent tuo laikotarpiu⁶. Žvelgiant tokiu aspektu, atrodo paranki reliatyvistinės paminklosaugos paradigma⁷. Paprastai tariant, ji remiasi teiginiu, kad žmonijos elgsenos su praeities artefaktais pobūdis kiekvienoje kultūroje ir kiekvienu laikotarpiu skiriasi, todėl nėra vienos paveldosaugos, o jų daugybė. Išankstinis jų vertinimas etiniu matmeniu yra sudėtingas, dažniausiai objektyvus ir neefektyvus. Taigi sovietmečiu susiformavusi paveldosaugos ir paveldotvarkos samprata *a priori* laikytina tam tikro laikotarpio kultūrine laikysena. Norint ją tyrinėti ir suprasti jos vidinę logiką, būtų prasminga susilaikyti nuo išankstinių moralinių jos vertinimų⁸.

Tvarkant dokumentus siekta atspindėti įvairius RS gyvavimo laikotarpius nuo 1968 iki 2017 metų. Šiuo tikslu atrinkta apytikriai 300 įvairių restauratorių surašytų aktų, peržiūrėta tiek popierinės laikmenos ir pergamento restauratorių, tiek įrištų restauratorių darbų dokumentacijų.

Archyve saugomos ne visos dokumentacijos. Dalis darbuotojų, baigdami savo karjerą VUB RS, jų nepaliko arba jų nėra dėl kažkokių kitų priežasčių. Be to, apytikriai nuo 2008 m. RS vykdomų darbų dokumentacijos buvo atliekamos ne taip sistemingai⁹. Tikimasi, kad atnaujinus archyvo duomenų formatą ir išnagrinėjus įvairius dokumentacijų tipus, atsiras daugiau paskatų tobulinti ir iš esmės atnaujinti šiandien naudojamus pasus, kurie kol kas yra menkai pritaikyti skaitmeniniam naudojimui.

Šiuo metu į duomenų bazę suvesti įvairių 1968–2017 m. dirbusių restauratorių bylų pagrindiniai įrašai (daugiau nei 2000). Kiekvieną jų reikia tikrinti atskirai peržiūrint bylas ir papildant įvairia kita informacija bei naudingomis nuorodomis. Vienu iš svarbiausių tikslų tapo sukurti iki šiol

6 Salvijus Kulevičius, „Kultūros paveldo restauravimo principai sovietinėje Lietuvoje: idėjinės kryptys ir jų raiška“, in: *Atrasti Vilnių: skiriama Vladui Drėmai*, sud. Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010, p. 203–204.

7 Salvijus Kulevičius, „Reliatyvistinė paveldosaugos samprata: prielaidos, principai, galimybės“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 150–166, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-09-19], <https://www.if.vu.lt/dokumentai/LIS/LietuvosIstorijosStudijos-No24.pdf>.

8 Salvijus Kulevičius, *Lietuvos paveldosaugos idėjiniai modeliai ir jų raiška praktikoje sovietmečiu*: Daktaro disertacija, Vilnius, 2010, p. 19–21.

9 Tai susiję su naujos darbų apskaitos sistemos įvedimu apie 2008 m., restauravimo posūkio link konservavimo ir prevencijos bei dėl to pasikeitusių darbų organizavimo pobūdžio ir apimčių.

neegzistuojančią galimybę surasti archyve reikiamą bylą pagal dokumento šifrą, inventorinį numerį ir / ar pavadinimą. Kitas svarbus tikslas – susieti popieriaus restauratorių aktus su tiksliais registru knygu įrašais, restauratorių knygrišių atliktais darbais ir sukurti kuo daugiau įmanomų saitų, skirtų informacijos paieškai palengvinti bei konceptualiam archyvo „žemėlapiui“ sukurti. Duomenų bazėje esančių įrašų skaičius nuolat auga pamažu įtraukiant ir vis daugiau 2008–2018 m. restauruotų dokumentų aprašų¹⁰. Taigi šaltiniai ne tik tiriami, bet ir ruošiama prieiga, leisianti jais patogiau naudotis ateities tyrimuose.

Restauravimo dokumentacija

Kultūros vertybių restauravimo darbai susideda iš kelių pagrindinių etapų: 1) objekto būklės įvertinimo ir aprašymo; 2) būtinųjų konservavimo ir restauravimo darbų programos sudarymo, 3) programos įgyvendinimo. Pageidautinas išsamus kiekvieno iš šių etapų aprašymas, kuris ir sudaro vadinamąją restauravimo dokumentaciją. Informacijos pateikimo forma gali priklausyti nuo paties restauruojamo objekto (vertybėms taikomi individualūs restauravimo aprašai) arba visiems objektams taikomas vienodas aprašas (daugelio institucijų atvejis). Galima išskirti du paplitusius ir tarpusavyje derinamus dokumentavimo tipus: darbų sąrašo žymėjimas (angl. *checklist*) ir aprašomasis tekstas¹¹. Aprašų struktūrą nagrinėti verta, nes ji atspindi tam laikotarpiui būdingus akcentus, požiūri, prioritetus. Žinoma, negalima neigti ir inertiško kartojimo galimybes.

Išnagrinėjus atrinktose archyvo bylose esančius aprašus, aptikti 4 pagrindiniai restauravimo tipai [1 lentelė]. Anksčiausias aptiktas restauravimo pasas (s-1, b-1)¹², pildytas 1968 m., tik įkūrus skyrių. Ši dokumentacija laikytina veikiau „proto pasu“ – tai viso labo tėra pusės puslapio mašinraščiu rašytas tekstas [1 il.]. Šį aprašą galima priskirti I tipo pasui (s-1, b-2), kuriam yra būdingas aprašomasis rankraštinis tekstas, drauge su nuotraukomis sudėtas į vieną aplanką [2 il.]. Laikui bėgant tokio tipo dokumentacija

¹⁰ Šį darbą atlieka VUB Paveldo išsaugojimo skyriaus restauratorės Ginta Marcinkienė ir Ieva Rusteikaitė.

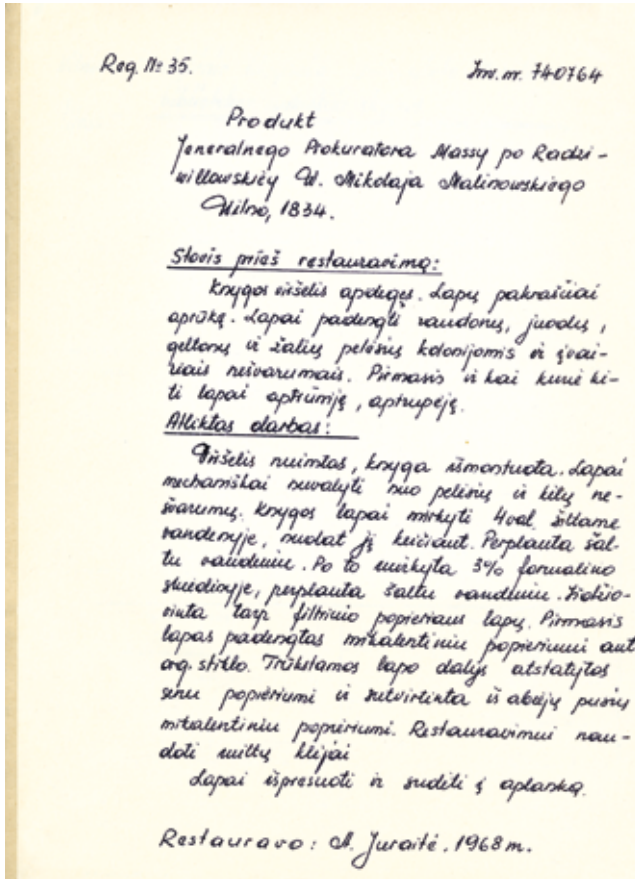
¹¹ “Written Documentation”, in: AIC Wiki. A Collaborative Knowledge Resource, Book and Paper Group, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-09-19], [http://www.conservation-wiki.com/wiki/Written_Documentation_\(PCC\)](http://www.conservation-wiki.com/wiki/Written_Documentation_(PCC)). T. p. žr. Janina Lukšėnienė, „Restauravimo dokumentacija“, in: *Lietuvos dailės muziejus. Metraštis*, t. III, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 264–273.

¹² Čia ir toliau pateikiamos nuorodos į archyvo bylas: s (segtuvas) – 1, b (byla) – 1.

1 lentelė

Dokumentacijai naudotų restauravimo pasų tipai ir raida

	Bendrieji duomenys apie dokumentą	Dokumento aprašymas (laikmena, forma, kontekstas)	Dokumento būklės vertinimas ir aprašymas		Restauravimo darbų programa	Atlikti darbai	Kita informacija ir priedai
			tyrimai	pažeidimai			
I pasas (1969–1972)		pagrindiniai		„knygos stovis prieš restauravimą“, aprašomasis tekstas		„atliktas darbas“	fotografijos
II pasas (1972–2000)	išsamūs	pagrindiniai		„Spaudinio (rankraščio) stovio aprašymas“, aprašomasis tekstas	„Restauravimo užduotis“, aprašomasis tekstas	„atliktų restauravimo darbų aprašymas“, aprašomasis tekstas	fotografijos, skiltis „rentenogramos“
III pasas (2000 – dabar)	išsamūs	pagrindiniai	„Laboratoriniai tyrimai“, sąrašo žymėjimas, aprašomasis tekstas	„dokumento būklė prieš restauravimą (konservavimą)“, sąrašo žymėjimas ir aprašomasis tekstas	„restauravimo (konservavimo) darbų programa“, sąrašo žymėjimas ir aprašomasis tekstas	„Restauravimas (konservavimas)“, sąrašo žymėjimas ir aprašomasis tekstas	rekomendacijos saugotojui, fotografijos, lydraštis, cheminiai tyrimai
IV pasas (2000 – dabar)	išsamūs	„objekto aprašymas“ išsamus įrišo aprašymas, sąrašo žymėjimas, schemas ir aprašomasis tekstas	„Laboratoriniai tyrimai“, sąrašo žymėjimas, aprašomasis tekstas	„dokumento būklė prieš restauravimą (konservavimą)“, aprašomasis tekstas	„Restauravimo darbų programa“, aprašomasis tekstas	„Konservavimas, restauravimas“ sąrašo žymėjimas, schemas ir aprašomasis tekstas	rekomendacijos saugotojui, fotografijos, schemas, cheminiai tyrimai

2.
 I tipo pasas,
 skaitmenino Dalia
 Marija Jakšukaitė, 2018
 1st type of report

to, yra naujos dalys, skirtos prevenciniam konservavimui [4 il.].

Galiausiai taip pat apie 2000-uosius parengtas ir naujas restauravimo pasas (IV pasas), skirtas knygos formato dokumentams (s-86, b-1). Konservavimo ir restauravimo darbų aprašas šiame pase sudarytas tiek sąrašo žymėjimo, tiek aprašomuoju principu. Didžioji paso dalis pirmą kartą RS istorijoje skirta atspindėti ir detaliam dokumentuoti įrišų restauravimo procesus, juos iliustruoti schemomis¹³ [5 il.]. Pastarieji lakšto ir knygos restauravimo pasai be didesnių pakeitimų plačiai naudojami iki šių dienų, rankraštį pakeitus kompiuteriu renkamam tekstu.

¹³ Kiek žinoma, šis pasas sukurtas pagal to meto LNB konservavimo ir restauravimo darbų dokumentaciją.

ODETA TERVYDYTE

22

VILNIAUS UNIVERSITETO BIBLIOTEKA
 RESTAURAVIMO SKYRIUS

DOKUMENTO RESTAURAVIMO (KONSERVAVIMO) AKTAS NR. 2010/05/5318
 (PAGAL REGISTRAVIMO KNYGA)

DOKUMENTO RŪŠIS <i>RANKRAŠTIS</i>	
AUTORIUS	
<i>ANTRAŠTĖ Akta, Lusia Kotlia: Likus perleistava knygtapei Red'vilai puz...</i>	
IŠLEIDIMO VIETA IR METAI <i>Vilnius 1644 10 04</i>	LAIKOTARPIS
DOKUMENTO SAUGOTOJAS <i>VUB Rankraščių skyrius</i>	
INVENTORIAUS NR. <i>-</i>	SIFRAS <i>F4 - 15 888 (A-204)</i>
DOKUMENTO MATMENYS (cm): <i>11LGIS</i> -- <i>PLOTIS</i>	
DOKUMENTO LAPŲ SK. <i>3</i>	LAKŠTO KRAŠTAI: ☐ apipjauti ☒ neapipjauti
LAIKMENA, ATLIKIMO TECHNIKA, MEDŽIAGOS <i>popieriaus struktūrinis, rankli- nis kumio; rankraštis, raizytas raudu raizaku.</i>	
PAMUŠIMO MEDŽIAGA	
PASPARTAS	
ANTSPAUDAI (forma, spalva, medžiagos, įspaudimo būdas, tvirtinimo būdas; juostelės, virvelės ir kita)	
MARGINALIJOS	
DOKUMENTO VERTĖ	
RESTAURATORIUS <i>Odetta Tervydyte</i>	
PERDUOTA RESTAURUOTI (lydraščio data) <i>2010 04.</i>	

4.
 III tipo pasas,
 skaitmenino Dalia
 Marija Jakšukaitė, 2018
 3rd type of report

atestacijai parengtos VUB dirbtuvių dokumentacijos savybė yra tai, kad prie paso buvo pridemas išsamus tekstas, kuriame preciziškai aprašyta atliktų darbų eiga pagal procesų eiliškumą (s-10, b-31).

Galime matyti, kaip laikui bėgant restauravimo aprašų struktūra sudėtingėjo, o juose pateikiama informacija detalėjo. Labai tikėtina, kad taip kaip Lietuvos SSR kultūros ministerijos paso modelis kartojo SSRS kultūros ministerijos pasą, VUB RS sovietmečiu naudotas pasas (II tipas) taip pat buvo įkvėptas kurios nors kitos SSRS institucijos. Dokumentacijų turinio prasme galima išskirti keletą bendrų tendencijų.

A)

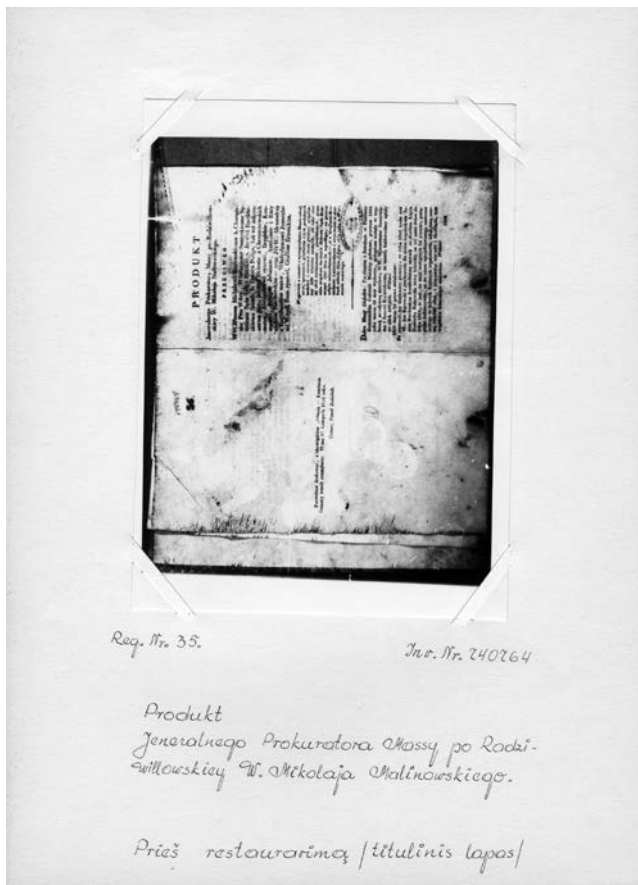
B)

6.

1979 m. SSRS kultūros ministerijos restauravimo pasas (A); 1981 m. Dailės kūrinių restauravimo centre naudotas pasas (B), skaitmenino Dalia Marija Jakšukaitė, 2018

Samples of reports provided by the USSR Ministry of Culture (A) and LSSR Ministry of Culture (B)

Būklės aprašymas. Pasuose, naudotuose iki 2000 m., dokumento aprašymas (t. y. kaip ir iš ko padaryta) nebuvo aiškiai atskirtas nuo dokumento pažeidimo (t. y. kaip ir kodėl pažeista) aprašymo. Pažeidimai klasifikuoti ne tiek pagal jų pobūdį (biologinės, cheminės, mechaninės kilmės), kiek pagal dokumento vietą (aversas / reversas, atskiri puslapiai). Neretai dokumento pažeidimai buvo aprašomi labai detalai, su preciziškais įplėšų, dėmių ir prarastų dalių išmatavimais. Vis dėlto daugiausia dėmesio skirta antraštiniam lapui, taip pat kruopščiai registruoti daugelis dokumente esančių įrašų – kraštutiniais atvejais visas būklės aprašymas būdavo vien tik dokumente esančių įrašų citavimas (s-26, b-34). Kartais lieka neaišku, ar tokie papildomi įrašai dokumente laikyti pažeidimais ar turinio informacija (s-1, b-18). Pastebėtinas itin menkas dėmesys knygų įrašų aprašymams: jie nenuoseklūs, labai dažnai nenurodyta išvis jokia informacija, ypač retai

7.
Fotodokumentacijos pavyzdys, 1968, skaitmenino Dalia Marija Jakšukaitė, 2018
Example of photo documentation, 1968

paminėtas dokumentą įrišęs knygrišys. Po 2000 m. situacija pasikeitė: neįrištų dokumentų restauravimo apraše (III pasas) aprašant būklę daugiausia atsižvelgta į dokumento pažeidimus. Nauji griežčiau struktūruotų pasų formatai lėmė ir detalesnę aprašymą.

Fotodokumentacija iki 2000 m. apžvelgtuose pasuose nenuosekli: kai kur nuotraukų nėra, kai kur yra, o kai kur – net labai daug (s-26, b-43). Tikėtina, kad nuotraukos ne visur išliko pasuose (jos buvo naudojamos parodoms, atestacijoms ir pan.): jų skaičius, nurodytas pase, ne visada sutampa su nuotraukų, pridėtų prie paso, skaičiumi. Ne visada fiksuota būklė ir

prieš, ir po restauravimo, itin retai – restauravimo metu. Žinoma, dokumentų būklės fiksavimas analoginiu būdu buvo daug sudėtingesnis ir ilgesnis – būdavo atvejų, kai nuotraukos nepavykdavo (s-10, b-1). Turbūt buvo svarbu ir taupyti ryškinimo medžiagas. Iki 1990-ųjų (gal net iki 2000-ųjų) visos nuotraukos buvo juodai baltos, dažniausiai fotografuotas antraštinis lapas, labai retai kada buvo fiksuojamas įrišimas [7 il.]. Lyginant kai kurias nuotraukas prieš ir po restauravimo, dėl ryškinimo ypatybių labai sunku suvokti tikrąją dokumento transformaciją (tiesinimo rezultatus, tonų pasikeitimą ir pan.) (s-1, b-43). Tik apie 1980-uosius fotografuojant buvo pridedama spalvų / tonų skalė arba liniuotė masteliui suvokti (s-26, b-20). Neretai nuotraukoms gamintas pasportas, jos buvo registruojamos, priskiriant atitinkamą dokumentacijos numerį. Nuo 2000 m., įsigalint skaitmeninėms technologijoms, nuotraukų pagausėjo, tačiau tikėtina ir tai, kad dalis jų saugoma virtualiaime VUB skaitmeninimo padalinio nuotraukų archyve.

Tyrimai. Pasuose, naudotuose iki 2000 m. (išskyrus atestacinius), nebuvo jokios atskiros tyrimų skilties, vadinamieji cheminiai tyrimai (daugiausia pH matavimai, kai reikia, lignino nustatymas) buvo glaustai įrašomi prie dokumento būklės aprašymo. Neretai šio laikotarpio pasuose informacijos apie tyrimus nepateikta iš viso. Vėliau, pase skiriant tam specialią skiltį, pagrindinių tyrimų rezultatai buvo įrašomi nuosekliai. Informacijos apie kitokius tyrimus ažvelgtose dokumentacijose nerasta.

Restauravimo darbų programa. Iki 2000 m. restauravimo programa pase vadinta „restauravimo užduotimi“. Įdomu, kad tokia formuluotė gali būti ir atspindys tuomet vyravusios tendencijos, kai ne restauratoriaus sprendimai ir žinios, o veikiau užsakovas lėmė atliktų restauravimo darbų pobūdį ir apimtį. Restauratorius tiesiog įvykdavo jam pavestą užduotį¹⁴. Dažnai darbų programa pateikta numeruotu sąrašu, pastebima tendencija neteikti pirmenybės procesų eiliškumui. Po programa dažniausiai aptinkami skyriaus / sektoriaus vadovo ir saugotojo parašas.

Restauravimo darbų aprašymas. Visų laikotarpių pasuose, išskyrus III tipo pasą, darbai buvo aprašomi naratyvine forma. Tiesa, senesniuose pasuose ne retai pasitaikydavo procesų eiliškumo painiojimo. Yra ir lakoniškų įrašų („knyga išplauta“, s-26, b-4), o kartais darbai būdavo aprašomi

¹⁴ Iš pokalbio su VUB restauratoriais C. Poliakevič (2018 06 20) ir N. Sinkevičiene (2018 06 22).

net kalendoriniu tikslumu (s-26, b-20). Daugiau apie restauravimo procesų turinį žr. kitame skyriuje.

Kita informacija. Senuosiuose pasuose praktiškai neskirta dėmesio prevencinio konservavimo priemonėms: nėra informacijos apie dėklų ir aplankų gamybą, medžiagas ir pan., nėra rekomendacijų saugotojams. Didesnis dėmesys skirtas formaliajai daliai: restauratoriaus, restauravimo komisijos sekretoriaus, skyriaus / sektoriaus vadovų parašams. Turinio elementai, susiję su prevencija ir saugojimu, atsiranda tik vėlesniuose pasuose po 2000 m., kaip ir nauji priedai: dokumento lapas su cheminių tyrimų rezultatais, dokumento saugotojo parengtas lydraštis.

Atestacijai rengtuose pasuose informacija pateikta daug išsamiau, dažnai nurodomos tikslesnės medžiagų koncentracijos, detaliau išdėstomos išvados ir pan. Lietuviškas rankraštis juose virsta mašinraščiu rusų kalba. Visa tai normalu žinant, kad tai turėjo būti pavyzdinis dokumentas. Nerečiau, greta atestacinių pasų, sutinkama ir įprastų dirbtuvių pasų (s-1, b-70), todėl jų palyginimas gali būti atliktas gana tiksliai. Nuo 2000 m. atestacinių pasų forma sutampa su dirbtuvių pasais, tačiau taip pat matome pastangas tokį pasą pildyti atidžiau. Kadangi knygrišių darbai buvo laikomi atskiru procesu, o popieriaus restauratoriai atestacijai galėdavo teikti ir neįrištus dokumentus, dažnai tokiuose pasuose matyti knygrišio dalies aprašymas iki dokumento restauravimo. Labai gaila, kad toli gražu ne visada randame aprašytus įgyvendintus įrištų restauravimo darbus (s-10, b-31).

Restauravimo metodikų bruožai

Siekiant aiškiau apibrėžti dokumentacijose rastas restauravimo metodikas, pasirinkti kriterijai, atitinkantys Venecijos chartijos paskelbtus nuostatus, tiesiogiai liečiančius paveldo objektų konservavimą ir restauravimą¹⁵. Ši chartija, paskelbta 1964 m., turėjo būti bent teoriškai pripažįstama SSRS paveldotvarkos sistemoje¹⁶. Šalia kitų dokumentų, ja remiantis formuojami ir šiandienos etiniai restauravimo principai.

¹⁵ „Tarptautinė paminklų ir vietų bei vietovių konservavimo ir restauravimo chartija (Venecijos chartija, 1964)“, in: *ICOMOS doktrinos šaltiniai: vertimas ir moksliniai komentarai, 1964–2014*, [interaktyvus], Vilnius: ICOMOS Lietuvos nacionalinis komitetas, 2016, [žiūrėta 2018-09-19], <http://icomoschartijos.lt/turiny/tarptautine-paminklu-ir-vietu-bei-vietoviu-konservavimo-ir-restauravimo-chartija-venecijos-chartija-1964-m/>.

¹⁶ Salvijus Kulevičius, „Kultūros paveldo restauravimo principai“, p. 214–215.

Panauda. Akivaizdu, kad iki skaitmeninių technologijų taikymo dokumentinio paveldo srityje pradžios fizinis senųjų dokumentų naudojimas buvo neišvengiamas ir vienintelis būdas užtikrinti prieigą mokslininkams ir skaitytojams jiems tirti. Apytikriai iki 2000 m., o dėl savotiškos inercijos ir vėliau vienas iš bibliotekų restauratorių darbo niuansų buvo pažeisto dokumento funkcionalumo atkūrimas. Ši restauratoriams tekdavusi užduotis labai skyrėsi nuo muziejuose dirbančių jų kolegų, turėjusių sąlygas paveldo objektams taikyti minimalią intervenciją. Tik su skaitmeninio technologijų raida bibliotekos galėjo pereiti prie tikrosios muziejinės funkcijos, užtikrinančios konservavimo ir minimalios intervencijos principų įgyvendinimą.

Pagarba autentiškai medžiagai ir minimalios intervencijos principas. Restauruojant popierinę laikmeną, laikytasi pagarbos senajam popieriui: atkuriant dalis, derintasi prie laikotarpio, ieškota tinkamo atspalvio ir pan. Vis dėlto minimalios intervencijos principas nebuvo pirmoji to meto taisyklė. „Pilnas restauravimas“ neretai taikytas ten, kur šiandien tokių sprendimų nebepriimtume (s-1, b-47, b-67; s-26, b-11 ir kt.). Panašu, kad dėmių šalinimas ir popieriaus balinimas buvo kasdienė praktika. Neretai pasitaikydavo neprasmingais laikomų įrašų šalinimo, įrašų keitimo naujais, retušo, pamušimo ir kitos rūšies intervencijų. Archyvinėje medžiagoje galime stebėti, kaip laikui bėgant (vėlgi apie 2000 m.) atsisakyta balinimo procedūrų, imta naudoti popieriaus liejimo mašina lieta medvilnės plaušų popierių, susirūpinta popierinės laikmenos šarminimo procedūromis ir pan.

Mokslinis pagrįstumas. Apžvelgtose bylose matyti glaudus restauratorių bendradarbiavimas su chemikais technologais. Pagrindinis dėmesys skirtas fiksavimo, balinimo, dezinfekavimo medžiagoms ir jų paruošimui. Rečiau randama informacijos apie išsamius cheminius tyrimus, skirtus autentiškos medžiagos būklei identifikuoti prieš restauravimą. Atrodo, kad sovietmečiu besąlygiškai kliautasi Maskvos institucijų leistų biuletenių rekomendacijomis¹⁷. Be kelių išimčių, pasuose nebūta informacijos apie sociokultūrinį ir istorinį restauruojamo dokumento kontekstą, taigi nieko negalima pasakyti apie kokius nors vykdytus istorinius ar kultūrinius tyrimus, analogų paiešką ir pan. Pirmaisiais istoriniais rekonstrukcijų bandymais

¹⁷ Pokalbis su C. Poliakevič, 2018 06 20.

8.
Cezar Poliakevič, *Svečių knyga*, Žygimanto Augusto bibliotekos renesansinio įrišo rekonstrukcinis modelis, Raimondo Malaiškos nuotrauka, 2010

Model of Renaissance binding made by Cezar Poliakevič

VUB restauratoriai laiko 2008–2009 m. Valdovų rūmų Žygimanto Augusto bibliotekos įrišų modelių užsakymo įgyvendinimą¹⁸ [8 il.].

Bandant atkurti sprendimų pagrįstumą ir jų priėmimo logiką, reikia turėti omenyje ir bibliotekos restauratorių pasakojimus apie darbų organizavimą sovietmečiu: užduotis restauratoriui būdavo suformuluojama hierarchiškai aukščiau už juos esančių darbuotojų (skyriaus vedėjo ar net bibliotekos direktoriaus). Restauratorius turėjo įvykdyti jam skirtą užduotį, kurios kokybės ženklu buvo laikomas dokumento švarumas (dėmių šalinimas, lakšto balinimas), „tvarkingas“ vaizdas (lakšto tiesinimas, netgi istoriškai sąlygotų defektų šalinimas), funkcionalumo atkūrimas (restauruota knyga privalėjo patogiai atsiversti). Susidaro įspūdis, kad prioritetas buvo skiriamas pirminio vaizdo, estetikos ir funkcionalumo idėjų mišiniui¹⁹. Viena vertus, tokiu būdu pati institucija ugdė savo restauratorius, skiepydama tam tikrą supratimą apie dokumentų restauravimą, antra vertus, net jeigu kas nors ir turėjo kitokią nuomonę, laikas ir visuomeninė sistema, ko gero,

¹⁸ Pokalbis su VUB restauratoriumi S. Tamuliu, 2018 09 18.

¹⁹ „Būdavo kalbama apie etiką, bet kai reikėdavo atiduoti darbus viskas vis tiek visada baigdavosi estetika“; iš pokalbio su N. Sinkevičiene, 2018 06 22. „Tornau džiaugdamosis, jo manymu, gerai atliktu knygrišio darbu, sakydavo „kaip nauja!“ arba „kaip iš fabriko!““; iš pokalbio su C. Poliakevič, 2018 06 20. Plg. Salvijus Kulevičius, *Lietuvos paveldosaugos idėjiniai modeliai*, p. 108–114.

nebuvo labai palankūs kritinio mąstymo apraiškoms²⁰. Šie duomenys būtinai turėtų būti papildyti restauravimo tarybų ir peržiūrų protokolų tyrimu.

Iš to, ką atspindi nuo 2000 m. pradėti naudoti restauravimo pasai, matome, kad informacija apie laboratorinius tyrimus tapo kasdienybe, taip pat ir bendradarbiavimas su chemikais technologais, o vėliau ir su mikrobiologais. Nepriklausomybės laikotarpiu pradėti rengti atestaciniai pasai su priedu, kuriame buvo ir šiek tiek istorinių bei sociokultūrinių žinių apie dokumentą. Tokias žinias dažnai suteikdavo bendradarbiavimas su Retų spaudinių ir rankraščių skyriaus tyrėjais.

Medžiagos ir grįžtamasis ryšys. Popierinei laikmenai atkurti dažnai naudotas senas skudurinis rankinio sėmimo („veržer“, „senas“, „to laikotarpio“) popierius, grafikos darbams naudotas estampinis popierius, taip pat labai populiarai *Marka A* ir *Marka B* aukštos kokybės pramoninės gamybos popieriaus rūšis. Šių popierių neretai tonuodavo akvarele arba augaliniais dažais (s-26, b-32-33). XIX ir XX a. dokumentams restauruoti naudotas „spaudos“ arba „laikraštinių“ popierius (s-1, b-9). Nuo pat pradžių (s-1, b-4) aptinkame „kiniško“, „japoniško“ ar „voratinklinio“ popieriaus naudojimą įplėšoms suklijuoti. Ankstyvosiose bylose užfiksuotas ir šiuo tikslu naudojamas kondensatorinis bei mikalentinis popierius (s-1, b-6, b-46). Pagrindiniai klizai iki pat 2000 m. buvo miltų klizai, 0,5–1 proc. želatinos tirpalas, vėliau pradėtos naudoti ir kitos medžiagos (*Glutofix 6000*, *Tylose MH 1000* ir *MH 300*). Popieriui balinti dažniausiai naudoti įvairios koncentracijos chloramino B tirpalai, rečiau – peroksidas, o vienas paskutiniųjų baliklių – trilonas B. Balinimo procedūroms tikdavo ir kiti preparatai: actas, ctirinos rūgštis, kalio permanganatas, amoniako tirpalai ir pan. Dėmės valytos ir augalinės kilmės priemėmis, tokiomis kaip putoklio sultys, taip pat vaikišku muilu.

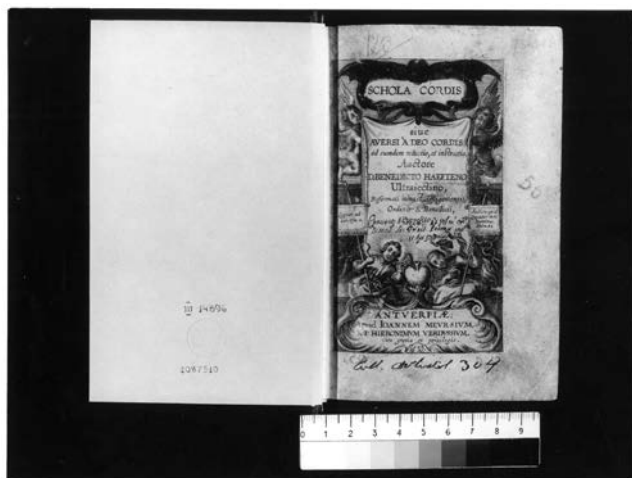
Sovietmečiui būdingas produktų deficitas ypač ryškiai atsiliepė knygų įrišų restauravimui. Įrišams naudota augalinio išdirbimo oda, tačiau neretai ir galanterinio tipo oda. Vargu ar kuri iš šių odų pagal savo savybes buvo skirta knygrišystei ir / ar įrišams restauruoti. O štai pergamento turbūt nebuvo visoje Sovietų Sąjungoje²¹. Neretai, stokojant kokybiškos me-

20 Plg. atsiminimus apie kontroversiškai vertinamą J. Tornau asmenybę: „Universiteto bibliotekos knygrišys, nesutikęs su Jurgio Tornau nuomone, kad knyga įrišta prastai, neteko žado, kai direktorius išsitraukė iš kišenės peiliuką ir nesunkiai atplėšė ką tik priklijuotus viršelius“; Rimantas Skeivys, „Veidu į saulę“, in: *Krantai*, Nr. 3, Vilnius, 2012, p. 37.

21 Pokalbis su C. Poliakevič, 2018 06 20.

A)

B)

C)

9.
Dokumento (VUB RSS, šifras III 14896) antraštinio lapo nuotraukos: A) prieš restauravimą, 1991, B) po restauravimo, 1993, J. Vaicekausko nuotraukos, 1991, 1993; skaitmeninio Dalia Marija Jakšukaitė, 2018; C) vaizdas 2018 m., Raimondo Malaiškos nuotrauka, 2018

Front page of document VUB RSS, No. III 14896, before (A) and after (B) the treatment (1991–1993), view in 2018 (C)

dienos, kietviršiams naudoti kiti medienos gaminiai. Nuo 2000 m. vis labiau buvo atsisakoma agresyvių medžiagų.

Atkurtų dalių dermė, istoriniai sluoksniai, naujos dalys. Didelis dėmesys, skirtas antraštiniam lapui (tiek būklės aprašyme, tiek fotodokumentacijoje [9 il.]), atkuriamų dalių tonui, atspalviui, tekstūrai ir storiui, bylotų ir apie galimą grafikos darbų restauratorių įtaką. Ypač dažnai šalintos bet kokios dėmės, siekiant efektyvių rezultatų, išbandytos įvairiausios balinimo medžiagos (s-26, b-12 aptikta net 12 balinimo procese panaudotų medžiagų!). Teisintasi, jei dėmių pašalinti nepavykdavo (s-26, b-29). Taip pat ir jau minėtas polinkis šalinti užrašus, dažniausiai senesnius bibliografinio pobūdžio įrašus – velėsnio laikotarpio sluoksnį, laikytą nevertingu.

Naujo ir seno santykio problema itin aktuali įrišų srityje. Iki pat 2000 m. visas dėmesys skirtas popierinės laikmenos (ar pergamentinio lakšto) restauravimui aprašyti. Dažniausiai aprašymai baigdavosi įrašu „paruošti įrišimui“, „atiduota įrišti“. Į senųjų dokumentų įrišo restauravimą žiūrėta gana laisvai, daliai dokumentų pagaminti nauji viršeliai, autentiškąjį saugant atskirai [10 il.]. Neapleidžia nuojauta, kad ilgą laiką šie skirtingi procesai buvo sutapatinti, o įrišų restauratoriai atliko labiau knygrišių darbą, nesigilindami ar negalėdami gilintis²² į istorines įrišų struktūras. Šioje srityje prioritetas buvo skiriamas praktiškai tik funkcionalumui atkurti. Dėl medžiagų, įrankių, tradicijos²³ ir literatūros stokos užtikrinti kokybišką istorinių įrišų restauravimą buvo sudėtinga. Visa tai rodytų, kad įrišimas Lietuvoje, panašiai kaip ir kitose šalyse²⁴, ilgą laiką laikytas apsauginę rašytinės ir spausdintinės informacijos funkciją atliekančiu elementu, o ne integralia dokumento dalimi. Naujai ir laisvai interpretuojant perrišti dokumentai neatrodė jokia problema [11 il.]. Šiuo požiūriu didžiulis pokytis įvyko nepriklausomoje Lietuvoje pradėjus atestuoti įrišų restauratorius. Teigiamus rezultatus lėmė ir atsiradusi galimybė įsigyti tinkamų įrankių, restauravimui skirtų medžiagų.

22 Žr. 19, 20 nuorodas.

23 Apie knygrišystės tradiciją Lietuvoje: Rūta Taukinaitytė-Narbutienė, „Praneužiškasis knygos įrišas: sąvokos kilmė ir apraiškos Lietuvoje“, in: *Knygotyra*, Nr. 65, Vilnius, 2015, p. 286–288. Apie knygrišių įrankius ir medžiagas sovietmečiu: Rūta Taukinaitytė-Narbutienė, „Leono Panavo knygų įrišai taikomosios ir meninės knygrišystės požiūriu“, in: *Knygotyra*, Nr. 65, Vilnius, 2015, p. 226–256.

24 Nicholas Pickwoad, “Swaffham revisited: A Review of the Earlier Conservation of Books in the Swaffham Parish Library”, in: *9th IADA-congress, Copenhagen, August 16-21, 1999*, Copenhagen: Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Conservation, 1999, p. 97–106.

10.
Restauruoto dokumento (VUB RSS, dok. šifras
II 3483) perrišimo pavyzdys ir išsaugotas autentiškas
viršelis, Raimondo Malaiškos nuotrauka, 2018

Sample of a rebound book preserving the original
cover

11.
Buvęs kūrybiškai 1973 m.
perrištos konvoliuto
dalis (VUB RSS, dok.
šifras III 14485) viršelis,
Raimondo Malaiškos
nuotrauka, 2018

Creative interpretation of
document rebinding

Reg. Nr 2000 / 52 (3585) restauruotų kietviršių pagrindų šerainio pasi (nuotrauka Nr. 8)

12.

Medinių kietviršių struktūros atkūrimas, siekiant išsaugoti visus autentiškus fragmentus, nuotrauka iš RS archyvo bylos s-86, b-1, skaitmenino Dalia Marija Jakšukaitė, 2018

Repair of wooden boards preserving the original parts

Išsami dokumentacija, atidus dėmesys detalėms, pagarba autentiškai medžiagai – visa tai randame atestaciniuose pasuose nuo 2000 m. [12 il.].

Išvados

Apžvelgus dalį VUB RS archyvo bylų, matyti visas spektras istorinės medžiagos, leidžiančios tyrinėti paties dokumentavimo, sprendimų priėmimo, medžiagų panaudos raidą, intervencijos gylį, požiūrį į paveldo objektą apskritai. Galima kelti hipotezes apie sovietmečiu vyravusias istorines, estetines ir funkcines dokumentų paveldotvarkos tendencijas: prioritetą, teikiamą labiau informacijai, mažiau – laikmenai; siekį atkurti nuo istorinių sluoksnių apvalytą (bet be išsamesnių tyrimų ar analogų paieškų) dokumento vaizdą; itin funkcinių įrašymo dalies atkūrimo supratimą. Straipsnyje pristatytas hipotezes reikėtų tikrinti gilinant ir gausinant tokių ir kito-

kių archyvų tyrimus: ieškoti darbo organizavimo dokumentų, galinčių nusa-
kyti tarybų, vadovų vaidmenį, medžiagų deficito reikšmę sovietmečiu ir pan.

Per visą aptartą laikotarpį matyti tendencija gausinti restauruo-
jamų darbų dokumentaciją. 2000 metai buvo kertiniai siekiant iš esmės
atnaujinti dokumentavimo sistemą, metodikas, medžiagų panaudojimą.
Šiuo laikotarpiu imta atsisakyti medžiagų, stokojančių grįžtamojo ryšio.
Dokumentas pradėtas matyti kaip susijusių dalių visuma, o įrišai iš tiesų
tapo integralia ir vertinga dalimi. Kol kas galima tik spėlioti, ar šį postūmį
prie šiuolaikinės restauravimo sampratos ir etikos lėmė faktas, kad 1995–
2000 m. VUB restauratoriai intensyviai dalyvavo ugdant tris Vilniaus aukš-
tesniosios mokyklos dokumentų restauratorių kartas.

Ilgą laiką restauratoriai buvo ugdomi neformalioju būdu tokioje
aplinkoje, kur kritinis mąstymas nebuvo laikomas pagirtina savybe, o dalis
prioritetų buvo skirta užsakovų pageidavimams tenkinti. Nuo 2000 m. ga-
lima stebėti svarbų vertybinį, etinį ir su tuo susijusį metodinį pokytį doku-
mentų restauravimo srityje. Tačiau akademinėje plotmėje liko neišplėtota
nemažai daugiadiscipliniškos restauravimo srities aspektų. Tai nesudarė pa-
lankių sąlygų Lietuvoje formuoti plačiam, konstruktyviam ir analitiškam
diskursui dokumentų restauravimo temomis; restauratoriams tapti ne tik
praktikais, bet ir teoretikais, gebančiais prisidėti prie šiuolaikinės restau-
ravimo filosofijos ir paveldo apsaugos formavimo Lietuvoje. Tikimasi, kad
naujai pažvelgus į tokius archyvus, kils noras juos tyrinėti ir susidaryti išsa-
mų vaizdą apie šią įdomią profesiją. Tai būtų tiesiausias būdas ją permąstyti
ir ieškoti būdų užtikrinti dokumentinio paveldo išsaugojimą Lietuvoje.

Gauta ——— 2018 09 21

Šaltiniai

- Cicėnienė Rima, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rankraštinės knygos kultūra (iki XVI a. antrosios pusės):* Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
- Kulevičius Salvijus, *Lietuvos paveldosaugos idėjiniai modeliai ir jų raiška praktikoje sovietmečiu:* Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.
- LMAVB, *Lietuvos kultūros paveldo tapatumo paieškos XVII a. Vilniaus akademijos spaustuvės knygų įrišuose,* [interaktyvus], 2015, projekto vadovė Gražina Smaliukienė, [žiūrėta 2018-09-19], <http://www.mab.lt/lt/veikla/projektai/1678>.
- „Tarptautinė paminklų ir vietų bei vietovių konservavimo ir restauravimo chartija (Venecijos chartija, 1964 m.)“, in: *ICOMOS doktrinos šaltiniai: vertimas ir moksliniai komentarai, 1964–2014,* [interaktyvus], [žiūrėta 2018-09-19], Vilnius: ICOMOS Lietuvos nacionalinis komitetas, 2016, <http://icomoschartijos.lt/turiny/tarptautine-paminklu-ir-vietu-bei-vietoviu-konservavimo-ir-restauravimo-chartija-venecijos-chartija-1964-m/>.

Literatūra

- Čepaitienė Rasa, *Laikas ir akmenys. Kultūros paveldo sampratos moderniojoje Lietuvoje,* Vilnius: LII, 2005.
- Daukšienė Dalia, „25 kūrybinio darbo metai: Higienos ir restauravimo skyriaus veikla“, in: *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka,* [tėstinis darbų rinkinys], Vilnius, 2001/2002, p. 125–133.
- Kulevičius Salvijus, „Antrasis pilių gyvenimas: istorinių pilių atmintis ir rekonstravimas modernioje Lietuvoje“, in: *Acta Humanitaria Universitatis Saulensis,* 2013, t. 16, p. 183–205.
- Kulevičius Salvijus, „Kultūros paveldo restauravimo principai sovietinėje Lietuvoje: idėjinės kryptys ir jų raiška“, in: *Atrasti*

- Vilnių: skiriama Vladui Drėmai,* sud. Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010, p. 203–217.
- Kulevičius Salvijus, „Reliatyvistinė paveldosaugos samprata: prielaidos, principai, galimybės“, in: *Lietuvos istorijos studijos,* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-09-19], <https://www.if.vu.lt/dokumentai/LIS/LietuvosIstorijosStudijosNo24.pdf>. 2009, p. 150–166.
- Lietuvos kultūros paveldo restauravimo institucijų 50-mečio konferencijos medžiaga,* Vilnius: Savastis, 2000.
- Lietuvos kultūros paveldo restauravimo institucijų 60-mečio konferencijos medžiaga,* Vilnius: R. Paknio leidykla, 2010.
- Lukšėnienė Janina, „Restauravimo dokumentacija“, in: *Lietuvos dailės muziejus. Metraštis,* t. III, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 264–273.
- Pickwood Nicholas, “Swaffham revisited: A review of the earlier conservation of books in the Swaffham Parish Library”, in: *9th IADA-congress, Copenhagen, August 16–21, 1999,* Copenhagen: Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Conservation, 1999, p. 97–106.
- Puškorius Arūnas, Verseckas Darius, „Lietuvos muziejų rinkinių konservavimas ir restauravimas 2003–2011 m.“, in: *Acta Museologica Lithuanica,* Vilnius, 2013, Nr. 1, p. 210–235.
- Skeivys Rimantas, „Veidu į saulę“, in: *Krantai,* Nr. 3, Vilnius, 2012, p. 36–45.
- Taukinaitytė-Narbutienė Rūta, „Leono Panavo knygų įrišai taikomosios ir meninės knygrišytės požiūriu“, in: *Knygotyra,* Nr. 65, Vilnius, 2015, p. 226–256.
- Taukinaitytė-Narbutienė Rūta, „Prancūziškasis knygos įrišas: sąvokos kilmė ir apraiškos Lietuvoje“, in: *Knygotyra,* Nr. 65, Vilnius, 2015, p. 269–290.
- “Written Documentation”, in: *AIC Wiki. A Collaborative Knowledge Resource,* Book and Paper Group, [interaktyvus], [žiūrėta 2018-09-19], [http://www.conservation-wiki.com/wiki/Written_Documentation_\(PCC\)](http://www.conservation-wiki.com/wiki/Written_Documentation_(PCC)).

Summary

Fifty Years of Document Conservation: Archival Material of the Restoration Department of the Vilnius University Library

Ieva Rusteikaitė

Keywords: document conservation, history of restoration, methods of conservation, Vilnius University Library, Soviet period, heritage preservation.

In 1968, the first conservation workshop for library materials in Lithuania was established at the Vilnius University Library. This conservation department together with the Graphic Arts Section of the Restoration Centre of the Lithuanian Art Museum that had been founded earlier became the cornerstone of the Lithuanian school of document conservation. The history of the Restoration Department of the Vilnius University Library encourages us not only to celebrate the long-time experience of conservation, but also to apply a critical view. In Lithuania, especially in the environment of social sciences and the humanities, there has been a notable absence of scientific discourse on document conservation and preservation, thus the study of such experience seems relevant and so far unprecedented. The article aims to present the archive of condition and treatment reports covering the period between 1968 and 2017, and to discuss some cases of conservation works carried out over the fifty years. Another aim is to reveal the demand and potential of such types of archives and their research. The issues of conservation of books and paper in Lithuania and the features of heritage protection in the Soviet period are also discussed, delineating the context in which the means of documentation, decision-making related to restoration, and the methods of treatment should be evaluated and interpreted. The article presents the main tendencies found in the condition and treatment reports: the structure of written documentation and the visible priorities in providing information. The general features of conservation methodologies are discussed according to the criteria presented in the ICO-MOS Charter of Venice of 1964.